

er ydet noget overbevisende nyt. Vigtigere er det, at det politiske Syn og de Domme, der giver sig Udtryk i stærkt personligt farvede og vist ofte drilagtigt formede Udtalelser, er mere karakteristiske for Forfatteren end for den Tid, han skildrer, og ikke forhøjer Bogens Værdi. Overhovedet lærer man gennem Bogen kun i ringe Grad det 16de Aarhundredes Aand at kende. Tiden er ikke forstaaet og bedømt ud fra sig selv, men den er lagt paa en bestemt moderne Anskuelses Prokrustesseng, og der hugges mangel en Hæl og klippes mangel en Taa for at tilpasse den herefter. Den nye Indsats ved Værket, som paa pegedes i denne Anmeldelses Begyndelse, synes ikke at kunne give Balance over for denne Dødvægt, end sige Udslag til positiv Side.

Resultatet af denne Prøvelse kan i Virkeligheden ikke undlade at overraske. Ingen vilde vel paa Forhaand have troet, at en Forfatter som denne kunde udsende et Værk, der lider under saa store konstruktive Svagheder.

Arups 16. Aarhundrede maa derfor fra et videnskabeligt Synspunkt — og det er dette, som alene anlægges her — betegnes som et svagt Arbejde. Det er rigtigt, at Fremstillingen er fyldigere og mere mangesidig end nogen tidligere. Men i sin Helhed betegner Bogen næppe noget Fremskridt. Behøver man at frygte for at stemples som falsk Profet, naar man forudsiger, at Forskningen vil komme til at gaa sin Vej udenom dette Værk?

Det er derfor den Tanke, som sidder fastest hos Læseren, naar han endelig slutter, at her er et stort Arbejde at gøre, at Danmarks Historie i Renæssancens og Reformationens Aarhundrede endnu ligger og venter paa unge Videnskabsmænd, der, uden at have Facit færdigt, for Udregningen er gjort, er villige til at begynde derpaa med rene Hjerter og stærke Hænder.

Knud Fabricius.

Ellen Jørgensen: Historieforskning og Historieskrivning i Danmark indtil Aar 1800. Udgivet af den danske Historiske Forening. København 1930.

Enhver, der har iagttaget Ellen Jørgensens omfattende og righoldige Forskning, vil være overbevist om at hendes nye Arbejde hviler paa grundige Studier og forstaaende Indsigt. Men Bogen betyder tillige et overraskende Skridt frem paa hendes litterære Bane. Man har hidtil kunnet føle overfor hendes Stil og Sprogbehandling, at hun havde lidt Vanskelighed ved at fjerne sig fra Boghylderne eller at faa den samme Friskhed og Naturalighed i Udtryksmaaden, som er saa betegnende for hendes Studiers

indre Art: hun kunde i sin Stræben efter det knappe Udtryk blive mindre let tilgængelig. Her i denne Bog hører man hende tale med en saadan Friskhed som stod hun berettende under fri Himmel, fortællende for de paa Grønsværet lejrede Tilhørere.

Man mærker hendes Varme for sit Emne og hendes Villighed til at blive revet med af de store Skikkelser, hvorom hun fortæller. Uden at lade Kritik og Dadel tie fremdrager hun det væsentlige i deres Personlighed, viser disse Mænds Betydning indenfor dansk Historieskrivning ligesom deres Stilling indenfor denne Gren af den europæiske Litteratur i dens Helhed.

Jeg vil dvæle nærmere ved denne Evne hos Ellen Jorgensen. Det træffer sig imidlertid saaledes, at jeg netop har kritiske Indvendinger ved hendes Fremstilling af vor ældste Historieskrivning, og da disse vil kræve en noget udførligere Redegørelse, vil det være rimeligt at udskyde denne til en senere Del af min Anmeldelse, idet jeg iøvrigt kan være i høj Grad enig med Bogen og dens Domme.

Saaledes giver E. J. et træffende Billede af Saxo og viser, hvor enestaaende han er indenfor Europas Nationer ved at medtage Folkets Sagnhistorie og berette om dets Oldtidsminder, ved sin Samlerflid uden Lige, der lader ham frembringe et Værk af overvældende Omfang, som det sjælden var set, ved sin skønne Behandling af det latinske Sprog, der i saa ringe Grad er berørt af Kirkestilen. Overfor disse Egenskaber kan man være overbærende mod hans forskellige Svagheder, hans svigtende Kritik, hans ringe Sans for Tidsfølgen og for en fast Leddeling af Værket. Ogsaa Arten af Saxos Sind, hans Synsmaade og aandelige Karakter skildrer hun træffende. Jeg vilde kun anke over hendes Udtalelser om Saxos »udpræget aristokratiske Syn«; »det er Stormandspligter, der indskærpes, og Stormandsdyder, der prises gennem det hele Værk fra Oldtid til Samtid« (S. 45). Nu er det ganske vist om Fyrsters og Stores Gerninger, at Værket især fortæller, men overalt hører man dog om hvordan den ringeste Mand kan gøre det ypperste og derved svinge sig op til Samfundets højeste Trin; ofte dvæler Saxo ved det ærlige, udholdende Arbejde, som kan smykke jævne Mænds og Kvinders Færd, navnløse Bønders slidsomme Gerning paa Marken eller ved Aarerne. Det aristokratiske i hans Syn ligger derfor snarere i hans høje Værdsettelse af moralske Egenskaber og hans fine Opfattelse af menneskelig Natur.

Bispen og Statsmanden Absalon havde følt det som en Pligt for Nationen, at den fik sin Historie skrevet, og hans Klerk Saxo havde løst denne Opgave paa udmærket Maade. Der skulde gaa

fire hundrede Aar hen, inden Danmark fik Historikere, der paa samme omfattende Maade kunde give en Fremstilling af Fortiden. Vore Konger følte det omsider som en Statsopgave at faa Landets Historie berettet, og de overdrog dette Hverv til enkelte Mænd. Som den første af saadanne Historiografer har man tidligere nævnt Christiern Pedersen, men E. J. bestrider, at han havde saadan Stilling. Afgørelsen af dette Spørgsmaal forekommer mig at bero paa, hvordan man vil bestemme en Historiografs Gerning og Opgave; mulig foreligger denne allerede, naar en Mand af Regeringen lønnes med en Præbende eller paa anden Maade imod at forpligtige sig til at gaa Regeringen til Haande i historiske Spørgsmaal. Uden Betænkkelighed ved at Christiern Pedersen havde tjent den fordrevne Konge var der blevet givet ham et Præbende i Malmø i Betragtning af hans litterære Fortjenester. Chr. Pedersen fortæller, at Kong Christian havde anmodet ham om at behandle den danske Kongesøn den hellige Sebalds Levned, ligeledes om at oplede Holger Danskes Krønike og fremskaffe Oplysninger om denne Mand, der havde været en vældig Konge over Riget. Saaledes har Kongen villet benytte Chr. Pedersen til de Hverv, hvortil han egnede sig. Derfor kan da ogsaa Regeringen efter hans Død lægge Beslag paa hans Bøger Riget til Bedste.¹

E. J. udtaler sig med levende Taknemlighed om hvad Chr. Pedersen har udrettet ved at redde Kilder til Danmarks Historie, og ved at indsamle Oplysninger fra det vestlige og sydlige Udland, ligesom fra Island. Han elskede dansk Historie og han var en initiativrig Mand, men hun føler, at han ikke vilde have haft Evne til at give en saadan Fremstilling af Danmarks Historie, som vilde have tilfredsstillet Folket.

Til Mindet om vore ældre Historiografer — Hans Svaning, Anders Sørensen Vedel, Niels Krag — knytter sig en Række Skuffelser, hvor mange Fortjenester disse Mænd end havde. De fik ikke efterkommet det Hverv, som Regeringen havde paalagt

¹ Ellen J. bestrider overfor C. J. Brandt (Om Lunde-Kanniken Chr. Pedersen, S. 112), at dette Krav fra Regeringens Side kan bevise, at Stillingen som Historiograf var betroet ham, idet der er Exemplar paa, at der paa lignende Maade lægges Beslag paa historiske Samlinger og Arbejder efter Mænd, som ikke havde haft en saadan Stilling (S. 71). Dette lyder ret utroligt, og E. J. har misforstaaet den Kilde, som hun anfører »M. Iver Bertelsens Enke fik i 1585 Paabud om at indsende, hvad Manden havde samlet og sammenskrevet«, eftersom kgl. Majestæt ikke gerne saa, at disse Ting gik til Grunde, men heller, »at det Riget til Ære og hannem selv til lovlig Hukommelse maatte komme til Dag« (Kirkeh. Saml. 3. R. III, 217). Men dette Brev indeholder ikke et Paabud, men en Bon og Anmodning (»bede vi Eder og begære«) tillige med en Forsikring om at ville betale derfor (»vi ville det med al Gunst og Naade imod Eder igen bekende«).

dem, deres Forarbejder eller deres Samlinger naaede ikke til Trykning eller de udkom først (som Niels Krag's Christian III's Historie) flere Menneskealdre senere, meget af hvad de havde indsamlet gik tabt ved Københavns Brand 1728, hvis ødelæggende Ild efter E. Jorgensens Paavisning har været langt mere omfattende end det tidligere antoges. Enhver af de nævnte Historikere bliver der dog i Bogen givet den Hyldest, som tilkommer dem.

Det store Arbejde over Danmarks Historie, som vi havde Behov, skulde udgaa fra en Mand, der ikke var bleven kaldet dertil af Regeringen. Med god Karakteristik skildres i Bogen Arild Huitfeldts berømte Værk. Hvor megen Kritik man end kan rette mod hans Nøjagtighed og mod hans Standpunkter eller de Slutninger, han drager, var Bogen en uhyre Vinding for vor Kundskab om Fortiden ved den meddelte Stofmængde, de talrige Aktstykker, der fremdroges af Arkivernes Skjul, mange kloge Bemærkninger, der skyldtes Forfatterens administrative Indsigt eller den Tradition, han sad inde med. Midt i Materialesamlingen, men allermest i Fortalerne kunde der komme Udtalelser af personligt Skøn eller djærve Udbrud frem, der maatte kalde til Eftertanke eller vække Opmærksomhed.

Underligt nok har E. J. kaldt sin Bog »Historieforskning og Historieskrivning«. I Titlen paa Skrifter om dette Emne har man ikke plejet at skille de to Bestanddele ad; man lader det sidste Udtryk indbefatte det første. For ældre Tiders Vedkommende, ogsaa naar en Forfatter fortalte sin Samtids Historie, var en Forskning vel gaaet forud, men ofte udelukkende i Forfatterens Hjerne; den byggede paa hans sikre Hukommelse, hans Stræben efter at erfare, hans psykologiske Indsigt og Evne til at sammenstille. Imidlertid har man jo Ret til at udskille Forskningen fra den endelige Behandling af det Stof, man har indsamlet og som man endvidere har prøvet med Hensyn til dets Kildeværdi. E. J. angiver med Rette som det 17. Aarhundredes særlige Fortjeneste dets flittige Indsamling af Stof, medens det 18. Aarhundrede atter frembragte den rette, kritiske Behandling af Materialet. I det lærde 17. Aarh. bliver derfor Ole Worm Hovedskikkelsen, og med god Grund kaldes hans »Monumenta Danica« et Størværk, fordi der i dette ligesom i hans andre Arbejder og omfattende Brevvexling lød et Kald til alle om at indsamle, forske og forsøge at tolke, ligesom ogsaa at føle Glæde ved dette Arbejde alene, selv om man endnu ikke kunde naa til at berette. Ved Ole Worms Side stod mange andre Granskere, saaledes Stephanus d. æ., der lærte os at behandle Saxos Historie ved

kritiske og filologiske Midler som et Litteraturværk, og Peder Resen, der satte den store topografisk-antikvariske Indsamling i Gang. Arne Magnussen begyndte ogsaa da sit stille og forsigtige Samlearbejde, der senere skulde afføde saa rig en Frugt.

I det attende Aarh. bryder den Forskning frem, som er bleven den nyere Tids og allermest vor egen Tids Hovedkrav overfor al Historieskrivning. Det er Hans Gram, der rydder op og luger i al vor tidligere Fremstilling af Fortiden, han opstiller Forlangendet om den besværlige Prøvelse af hver enkelt Kilde i dens Egenart og i dens Forhold til andre Kilder.

Jeg har vilkaarligt af Bogen fremtaget en Del Hovedskikkelser. Det vilde være urigtigt at tro, at Værket glemmer noget af de mange berømte Navne, som vi lykkeligvis kunne glæde os ved at besidde indenfor denne Del af den danske Litteratur. Ikke heller forsømmer E. J. at berette om ukendte eller lidet kendte Personer, der har optegnet Efterretninger om Fortiden eller deres egen Samtid; hun har selv udgivet mange af disse, paa Latin eller paa Modersmaalet forfattede Skrifter, hun er saa fortrolig som faa ikke blot med hvad der hjemme blev skrevet, men ogsaa med hvad der blev læst eller hvad der indgik i de private Bogsamlinger; hun har Øje med hvad der kom frem i de nordiske Lande og i det Hele i Udlandet, saaledes at hendes Bog er rig paa Oplysninger og paa Betragtninger, der føre i mange Retninger. Af mine følgende Bemærkninger om vor ældste Historieskrivning vil det ogsaa ses, hvor ofte hun kommer ind paa Enkeltheder.

Vore ældste historiske Skrifter ere forskellige Helgenlevneder, først og fremmest Ælnoths Bog om Kong Knud og flere Biografier af Knud Lavard. E. J. skildrer denne Gren af Litteraturen i det Hele paa en træffende og retfærdig Maade, dog med altfor stærk Tvivl om dens Kildeværdi. Hun er paavirket af de især af tyske og svenske Forskere rettede Angreb paa al Helgenlitteratur. Den skal være formet under Indvirkning af Augustins Lære om hvorledes der i Verdenshistorien viser sig en evig fortsat Kamp mellem Guds Rige og Djævelens Rige; under denne Kamp er det en kristen Fyrstes Opgave at skabe Fred og Retfærdighed. Netop som Augustin skildrer Fyrsten i sit Arbejde for dette Maal, bliver Martyren fremstillet i Helgenskrifterne; det er den augustinske Fyrstes Handlinger, der gaar igen i Biografierne, det er netop de samme Udtryk og Slagord, der læses hos Kirkefaderen, der her møder os, men uden Bevis for at Skildringen gengiver virkelige Oplevelser.

I Danmark har især Gertz været paavirket af denne Lære

og han har i det Hele i de danske Skrifter villet genfinde talrige Laan fra Bibelen eller fra andre kirkelige Kilder.

Men disse Forskere har i mange Tilfælde haft Uret i fra deres Skrivebord at lade Bibelen og Kirkens religiøse Skrifter direkte genføde de foran dem liggende Helgenbiografier uden at de var opmærksomme paa at det religiøse eller moralske Indhold af de fortalte Tildragelser eller de deri udtalte Læresætninger var bleven Kod og Blod i levende Mennesker, der derfor kom til at handle eller til at udtale sig paa en saadan Maade, at det kunde have Udseende af blot at være en Genspejling.

Endvidere bør man huske paa, at i Middelalderen mere end paa noget andet Tidspunkt af Historien opfattedes det som en Pligt for den enkelte at virke efter Forbilleder og at sætte sin Fod netop dér hvor de Ældres Fødsaal havde traadt, i Holdning og Adfærd at være rustet netop paa deres Maade, at føre Talen saaledes som Bibelen og Skrifter om hellige Mænd havde lært.

Jeg skal belyse dette nærmere ved nogle Exempler. Kong Knud bliver forfulgt af den rasende jyske Bondeskare og indsluttet i Kirken i Odense; han føler, at han for sin kirkelige Ivers Skyld gaar i Lighed med talrige Helgene en Martyrdød imøde — denne Følelse hos Knud angiver »Passio« og Ælnoth udtrykkelig. Ubevidst, eller med Tanken om hvordan talrige i Døden drevne Kristne havde bredt deres Arme som Frelseren paa Korset, aabner han paa denne Maade sin Favn. Vor Tids Forskere have med megen Udførlighed udtalt sig om denne Adfærd, og de erklære, at den er tilsat af Helgenskrifterne.

Det er vel ubestridt, at Tusinder af Kristne, der var samtidige med Knud, har i deres Dødsstund sukket lignende Ord som dem Christus udtalte paa Korset: Herre, i Dine Hænder befaler jeg min Aand! Ord, som allerede David har udtalt i en af sine Psalmer. Men naar efter Ælnoth Kong Knud i sin Dødsstund har udtalt disse Ord, er det tilsat af Legendeskriveren, Kong Knud maa ikke regnes mellem de Tusinde. Og saa har Ordene hos Ælnoth endda slet ikke denne Form; Kong Knud anraabte Christus og »befalede Skaberen sin Aand«, hvad der er Formen for det Paabud, som Apostlen Peter giver alle lidende Kristne¹.

Det siges om den Sammenkomst i Haraldsted, der fandt

¹ Den rette Text i de anførte Kilder lyder saaledes i Psalm. 30. 6: in manus tuas commendo spiritum meum, redimisti me, Domine Deus veritatis. — Lucas Evang. 23. 46: Pater, in manus tuas commendo spiritum meum. — I Petrus 4. 19: itaque et hi qui patiuntur secundum voluntatem Dei fideli Creatori commendent animas suas in benefactis — Ælnoth c. 28 (Vite Sanct. 120): Ihesum interpellat ac spiritum creatori commendans preciosi glebam cadaveris sanguine consecratam reliquit.

Sted mellem Knud Lavard og Magnus og hvor Magnus dræbte sin Fætter, at den Ord til andet er opdigtet af Fortælleren, hvad Sammenkomstens Forløb og de udvexlede Ord angaar, idet kun de to Mænd var tilstede og Magnus sidst af alle vilde have fortalt derom, hvis den havde haft det berettede Indhold. Imidlertid har ingen anden samtidig eller senere Kilde fortalt om andet Motiv for Magnus' Gerning end det berettede eller givet en afvigende Fremstilling af Udaaden. Og hvad den indeholdt kan man lære af hvad der var sket 80 Aar tidligere indenfor Kongeslægten. Da var i England Kongedatteren Estrids' Søn Bjørn ved en Sammenkomst under givet Lejde med sin Fætter Svend Godwinsen bleven myrdet af denne, og det engelske Folk erklærede Svend for en Niding. Netop det samme »onde Ord«, som den danske Hirdlov og talrige Gildeskraaer saa godt kende, maatte ramme Magnus, og den eneste Maade, hvorpaa han kunde søge at afværge Skammen derved, var ved en aaben Bekendelse af sin Gerning, ved en ærlig Tilstaaelse paa Tinge eller ved et Tilbud overfor den dræbtes Slægt om at ville staa til Ansvar. Hos Robert af Ely høre vi da ogsaa om, med hvilken hoverende Bekendelse Magnus og hans Mænd drog fra Mødet.

Naar det endvidere siges, at den ved Mødet førte Samtale er bygget over Bibelsteder eller ved en let Ændring af saadanne, tager man for det første disse Paralleler rundt om fra. Dernæst vilde enhver Samtale om et alvorligt Emne dengang vanskeligt kunne føres uden at Replikkerne kom i Nærheden af en bibelsk Udtalelse, eftersom Bibelen og dens Fortællinger var det store Kulturelement, hvorpaa alle levede, den ringeste Almuesmand som de højeste i Samfundet, og hvis blot et enkelt af de faldne Ord var kommet i Nærheden af et bibelsk Udsagn, kan man være forvisset om, at den litterære Fortæller vilde støbe det helt om i bibelsk Form¹.

¹ De Arbejder, hvortil der i det ovenstaaende er sigtet, er: L. Weibull, *Nekrologierna från Lund, Roskildekronikan och Saxo*, (Scandia I); Curt Weibull, *Saxo*; Gertz, *Knud den Helliges Martyrhistorie* (Universitetsprogram 1907), *Om den nye Udgave af Vitæ Sanctorum*, (i Vidensk. Selsk. Oversigt 1912, Nr. 3). Jeg har Grund til at udtale, at min Indsigelse mod den urigtige Opfattelse og overdrevne Tvivl overfor Helgen-Litteratur ikke miskender, hvad Brødrene Weibull iøvrigt har udrettet for Kendskabet til Danmarks Middelalder, end mindre hvad der skyldes Gertz for hans grundlæggende Udgaver af Danmarks Kildeskrifter og for Tolkningerne af dem.

Samtidig med at Ellen Jørgensen udgav sin Bog udkom Sture Bolins store Arbejde »Om Nordens äldsta historieforskning. Studier över dess metodik och källvärde«, til hvilket E. J. derfor ikke har kunnet tage Hensyn. Sture Bolin følger ganske Weibull-Linien, og min ovenfor fremsatte Kritik, ligesom den paa de følgende Sider staaende, gælder derfor ogsaa fuldt denne Forsker.

En Anonym i Roeskilde er den første, der giver os en samlet Fremstilling af Danmarks Historie. Denne har naturligvis stor Værdi, da den indeholder mange Oplysninger, som ikke findes andensteds. Jeg har engang betegnet dens Forfatter som en galdesyg Særling, og denne Opfattelse holder jeg fast ved. E. J. kommer i sin Skildring til at nærme sig den Opfattelse og Vurdering af hans Arbejde, som Lauritz og Curt Weibull har fremsat, og til disse Forskeres Fremstilling af hvordan vi i denne Kilde har en Repræsentant for den i større Kredse raadende Opfattelse, som er stik modsat den, der kommer til Orde hos Svend Aageson og Saxo og i Knytlingasaga.

Naturligvis har der dengang som til enhver Tid været set med forskelligt Syn paa Tidens Begivenheder, men jeg hævder, at der kun hos Anonymen findes en saa ubehersket Dømmesyg og en saa yderliggaaende Ensidighed, for ikke at sige Usandfærdighed i Beskyldninger og Paasagn. Hans Standpunkt bør ikke opfattes som typisk for nogen større Del af Befolkningen, der, som det forment, gennem hele det 12. Aarh. skulde have stillet sig stærkt kritisk overfor det opstaaende nye Kongedømme og stræbt efter at bekæmpe det¹.

Jeg har i sin Tid givet et Bidrag til Belysning af Anonymens Forfatterpersonlighed ved at paavise, at hans Skildring af Biskop Svend Nordmand er Ord til andet en Gengivelse af det Stykke hos Adam af Bremen, hvori denne giver en Karakteristik af Ærkebisp Bescelin (Hist. Tidsskr. 6. R. IV. 690). En lignende røverisk Kopiering er mig ukendt andetstedsfra².

¹ Lauritz Weibull søger ad mange Veje at godtgøre, hvor stærk Modstanden og Uvillien var hos Eskil og dem, der stod ham nær, overfor Kongehusets Valdemar-Linie. Den unge Valdemar og hans Fætter ville, efter at der allerede er sket Jærtegn ved Knud Lavards Grav, lægge de jordiske Rester af ham i Skrin i Ringsted Kirke, men Eskil hindrer det. At søge Grunden til Eskils Holdning blot i et personligt Had fra hans Side, er uretfærdigt; fra kirkeligt Standpunkt var det fuldt berettiget at hævde, at alene Kurien i Rom kunde optage Mænd blandt Helgene, saaledes som vi Danske allerede havde erkendt ved at søge en pavelig Bulle med Hensyn til Kong Knud. — Weibull drager endvidere Slutninger af Raderinger og Udeladelser i Nekrologen i Lund. Naar ved Erik Emune hans Tilnavn Gloriosus udelades, kunde dog vel almindelig moralsk Følelse give Kirken Anledning til at stryge Glorien om denne Mangemorder, og naar Sætningen: »han blev dræbt af sin egen Hirdmand» skal være udeladt, fordi der ikke maa komme mindste Medlidenhed med ham til Orde, er dette dog vel en skruet Tolkning. Ad denne Vej vil man desuden ikke kunne naa videre end til mulig at godtgøre en passiv Uvillie. Den hele Lære om at der dengang fandtes i Danmark et Parti af »Sorte og et andet af »Hvide« — alt fra den ene eller fra den anden Forfatters Standpunkt — mangler ganske Fodfæste.

² E. Jørgensen skriver (S. 25): Forholdet er ikke usædvanligt. Da Kardinal Boso i det 12. Aarh. fortsætter Liber pontificalis og skal skildre

Om Erik Ejegod udtaler Anonymen, at han *nullas iniquas et iniustas leges adinvenit*, hvad der gerne oversættes ved, at han »fandt paa mange ubillige og uretfærdige Love« eller at han gav Love af denne Art. I alle andre Kilder faar jo ellers Kong Erik det Omdømme, at han var en lige saa retfærdig som af Folket yndet Styrer. Men man oversætter Kronikens Ord urigtigt. En Konge har i Danmark ingen Ret til at lovgive; det er fra Folket i hans Rige, eller rettere fra Befolkningen i hver enkelt af Rigets Landsdele, at Loven udgaar. *adinvenire* er et i Retskilder almindeligt Udtryk for at finde den Lovregel, hvorunder et Retstilfælde horer hen, til Ex. kan en Lovkyndig vejlede Tinget eller de dømmende Mænd om hvad de bør »finde for Ret«. Derfor peger dette Udtryk langt snarere hen paa Kongens Virksomhed som Dommer eller som administrativ Styrer. Kong Erik har bragt gældende Retsregler til Anvendelse paa Forhold, som de efter Anonymens Opfattelse ikke kan angaa. Det ligger nær at antage, at den, fra den almindelige Dom om Kongen saa afvigende Opfattelse, som her fremsættes, skyldes Forfatterens gejstlige Standpunkt, og vi har et ejendommeligt Vidnesbyrd, om at dette er Sagens Kærne. En i Roeskilde Domkirke anbragt Mindetavle over Helge, der var Raadgiver hos Kong Niels og som døde 1128, roser ham bl. a. for at han fik Kannikerne ved Domkirken befriede for den Tynge, der var paalagt dem af forskellige Raadgivere hos Kongerne¹. Der har altsaa i Kong Niels' Tid og under hans Forgænger Erik Ejegod været paalagt dem Byrder af økonomisk eller juridisk Art, som de befriedes for. Man kan næppe læse denne Indskrift uden i sit stille Sind at gøre Betragtninger. Kirken berømmer den afdøde Mand ud fra et ret verdsligt og et kritisk anlagt Synspunkt, man fristes næsten til at gætte paa, at Anonymen er Indskriftens Forfatter.

Men foruden at Anonymens Ejendommelighed stadig fremtræder ved at han indtager Særstandpunkter, stiller han sig ved sin Opfattelse af Stat og Samfund i et mærkeligt Lys. De, som har søgt at finde hans politiske Stade, har skildret det saaledes, at han er en Fjende af de mere kraftige Konger, og at han ønsker et mindre udpræget Kongedømme med afhængige Bisper, derimod mægtige Hovdinger og en uafhængig Almue. Dette vil sige Anarki,

Hadrian IV og Alexander III, laaner han fra Biografierne i det 7.—8. Aarhundrede (Liber Pontificalis udg. af L. Duchesne II Intr. XLIII). Denne Parallel kan jeg dog paa ingen Maade godkende; her er til udførlige Biografier i Slutningen tilføjet nogle intetsigende, andetstedsfra laante Arabesker.

¹ I. B. Löffler, Gravstene i Roskilde Købstad S. III. Jfr. mine Bemærkninger i Det danske Folks Historie II. 126 f.

og naar det hævdes (S. 27), at hans politiske og kirkelige Anskuelse synes at falde sammen med Eskils, har Eskil været Anarkist. Denne Mands flakkende Anskuelser, urolige Holdning og talrige Fejlgreb kunde vel ogsaa vise, hvor lidt han havde forstaaet, hvad en Stat maatte have til Opgave¹.

Jeg finder det ganske urigtigt, naar L. Weibull kan udtale: »det er en grundfalsk Opfattelse, hvis man formener, at Sandhed var Ledestjerne for en Middelaldersmand, naar han skrev Historie« (Scandia I. 111). Der fandtes ogsaa den Gang en offentlig Moral, der krævede Sandhed iagttaget overfor Landets Historie. Jeg har tidligere her i Tidsskriftet (8. R. I) redegjort for, at man end ikke i Viser eller i de i poetisk Form fremtrædende Krøniker tillod nogensomhelst væsentlig Afvigelse fra det sande, saafremt Emnet omhandlede Samtiden eller den nære Fortid, hvorom Erindringen endnu levede i Befolkningen; jeg fremdrog Vidnesbyrd om denne Opfattelse fra en Række af Europas Lande. Jeg kender kun én dansk Kilde, som allerede i gammel Tid har fremtvunget den Randbemærkning ved en af dens Udtalelser: »Det er Løgn!«; det er Anonymens Krønike. Og naar dens Forfatter af andre Grunde kan kaldes »en Poul Helgesens Frænde« — Ellen Jørgensen tænker dog derved kun paa Temperamentet (disse Mænds »Pathos«) — er det værdt for det første at erindre, hvor langt større Rystelser af Samfundet P. Helgesen maatte opleve, og dernæst, at det om ham kunde udtales (af A. Heise): »han har aldrig med velberaad Hu villet forvanske Historien eller mod bedre Viden sagt andet end hvad han i Øjeblikket ansaa for sandt«.

Som en Kilde, hvori delvis Synspunkter af samme Art som hos Roskildemanden komme til Orde, er af tidligere Forskere og nu af Ellen Jørgensen bleven nævnt den fra Danmark stammende Krønike, der har været benyttet af den engelske Historiker Radulfus Niger. Enkelte Tegn pege hen paa, at denne Kilde har en vis Berøring med den slesvigske Biskop Valdemar, Sønnen af den i Roskilde dræbte Knud Eriksen, men der kan ikke i den spores noget Fjendskab mod Valdemar I eller hans Familie. Stamfaderen Kong Erik faar sit Tilnavn Ejegod (*vir bonus*), og ved hans Død paa Rejsen til det Hellige Land hædrer Krøniken ham endog med Titlen Bekender (*confessor*). Uforvarende er E. J. kommen til at skrive, at Radulf ikke forherliger Valdemar I, men Roeskilde-Knud, men det kan dog vel ikke kaldes en Forherligelse, at Knud Eriksen i det Øjeblik han bliver dræbt i sin egen Gaard ved et svigefuldt Overfald bliver kaldt *christianissimus*.

¹ Jfr. min Udtalelse om Eskil i Det danske Folks Historie II. 104 f.

Om Valdemar og hans Medkonge Knud siges det, at de var »Elskere af Fred«; om den første berettes der store Gerninger, saaledes hans Opførelse af Danevirke og Erobringen af Rügen. Men tillige betegnes Valdemar som *crudelis et fortis, propagator tamen bonus fidei christianæ*. Og da E. J. især har betonet det første Ord i Udsagnet *crudelis*, skal jeg dvæle ved dette ofte misforstaaede Udtryk.

E. J. sammenstiller det med det Udsagn om Valdemar I, der findes i Stephanius' Udgave af Svend Aagesøns Kronike — *in suos tantum plus justo crudelior*. Hvis nu virkelig det sidste Ord er læst rigtigt, maatte der i Udsagnet ligge, at man kunde med ret god Grund være *crudelis*, og da kan dette Adjektiv ikke sigte mod nogen Blodtørst. Allerede Gertz har peget paa det meningsløse i denne Udtalelse, og han foreslaar en Rettelse, der vilde bringe en helt modsat Mening, nemlig at Kongen var altfor mild mod sine egne (*indulgentior*). I den ældre Afskrift af Svends Kronike er der ladet Plads blank for et Ord; Afskriveren har fundet, at *crudelis* kunde der ikke staa¹.

Imidlertid angiver Radulfus Niger Valdemar som *crudelis*, og jeg kunde tænke mig at Stephanius ad en eller anden Vej havde faaet Nys derom og derfor indsat *crudelior*. Men at oversætte Udsagnet hos Radulf ved »grusom og stærk, dog en god Udbreder af den christne Tro« vilde jo dog være altfor urimeligt og stødende. Sagen er den, at *crudelis* brugtes i mange Betydninger og kunde have et meget forskelligt Indhold. Medens Ordet slet ikke findes i det Ny Testament (Vulgata), har det en rig Anvendelse i det Gamle; her vil man jævnlig træffe det brugt om den strænge Hersker, det haarde Paabud. Man vil i Anmærkingen nedenfor se, paa hvilke forskellige Maader man i vore moderne Oversættelser af Testamentet har gengivet den hebraiske Text og erstattet det af den latinske Text brugte *crudelis*¹.

Saaledes har jeg forskellige Indvendinger overfor dette Afsnit af Ellen Jørgensens Værk. Men som jeg foran har udtalt, er det et lærerigt og grundigt Arbejde, der sikkert foruden ved sin betydelige indre Værdi ogsaa ved sin klare Fremstilling vil vinde Indgang baade hos Læsere af dansk Historie og hos de forskende. Bogen er tiltalende ved sit ydre Udstyr; den er ledsaget af nogle Gengivelser af Haandskriftsider, og den har et godt Register, som man dog kunde ønske mere omfattende.

Johannes Steenstrup.

¹ Gertz, *Scriptores Minores* I. 138 f. En ny Text af Svend Aggesøns Værker 108 f., 149.

¹ »dumdrigtig« — »under haarde Herrers Haand« — »en svar Tugtelse« — »denne strænge Befaling« — »de overvættes store Pinsler« — »blev hidsig og handlede haardere mod dem end mod andre«.